

Zsoldos Ildikó

Egy partiumi zsidó ügyvéd politikai pályakezdeté¹

Tanulmányunk a dualizmus kori Szatmárnémeti egyik országgyűlési képviselője, a törvényhatósági joggal felruházott várost 1905-től a Függetlenségi és 48-as Párt színeiben képviselő, izraelita vallású dr. Kelemen Samu (1862–1916) politikai szereplehetőségeinek értékelésére vállalkozik. Ha dr. Kelemen Samunak a magyarországi zsidó társadalmon belüli helyét meg akarjuk határozni, azt mondhatjuk, hogy a középpolgársághoz tartozott, a szabadfoglalkozású értelmiséget alkotók számát gyarapította.

Magyarországon még a dualizmus idején is zajlott a zsidóság belső migrációja. 1840 előtt letelepedésükhöz földesúri engedély szükségeltetett. Ezt követően viszont nagy számban és több hullámban vándoroltak be Magyarországra, miközben kimutatható a belső migráció jelensége is, melynek folyamán a határ menti vármegyékből az ország középső részeit, főként a városokat célozták meg. A legvonzóbb természetesen a főváros volt, de a törvényhatósági joggal felruházott városokba is szívesen költöztek. A Kepecs József által szerkesztett munkából is kiolvasható, hogy a zsidó népesség aránya 1840 és 1910 között a városokban 2,2 százalékról 8,6 százalékra nőtt. A törvényhatósági joggal felruházott városokban még erőteljesebb növekedés adatolható, hiszen 3,5 százalékról 15,1 százalékra emelkedett a zsidó lakosság aránya.² Kelemen Samu 1862. október 23-án született Nagyváradon, ahol középiskolai tanulmányait folytatta. A jogi egyetemet Budapesten végezte, majd ügyvédjelöltként került Szatmárnémetibe. Szatmárnémetiben az 1840 és 1910 közötti időintervallumban 14,5 százalékról 20,6 százalékra nőtt a magát zsidónak valló népesség aránya, míg Nagyvárad azon városok közé sorolható, ahol ugyan csökkent a zsidók aránya 26,1 százalékról 23,6 százalékra, de a zsidó lakosság abszolút számban nőtt.³

Dr. Kelemen Samu ügyvédi vizsgájának letételét követően a Szatmárnémetiben való letelepedés mellett döntött. Megélhetésének fő forrásául ügyvédi irodájának működtetése szolgált, elismert kriminalista hírében állt. Leghíresebb esete minden bizonnyal a szatmári testvérgyilkos, Papp Béla védelmének ellátása volt, mely ügy az országos sajtóban is nagy visszhangot váltott ki.⁴ A keresett ügyvéd közéleti aktivitása következtében beágyazódott Szatmárnémeti társadalmi életébe, tagja lett a törvényhatósági bizottságnak, a Szatmári Kereskedelmi és Iparbank igazgatójaként, majd ügyészeként pénzügyi tevékenységet is folytatott. Motorja és elnöke volt a Szatmári Kereskedelmi és Gazdasági Csarnoknak, továbbá publicisztikai tevékenységet is kifejtett, melynek kiteljesedése politikai pályájának időszakára esett. 1905 márciusában, országgyűlési képviselővé választását követően a

¹ A tanulmány a Bihari Múzeum és a Hajdú-Bihar Megyei és Debreceni Honismereti Egyesület által szervezett, *Zsidósorsok a Partiumban* című, a berettyóújfalui Bihari Múzeumban 2022. október 3-án megrendezésre került konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.

² Kepecs (szerk.) 1993. 37.; Gyurgyák 2001. 78.

³ Gyurgyák 2001. 78.; Zeke 1990. 185–190.; Kepecs (szerk.) 1993. 27., 32.

⁴ Papp Béla tartalékos honvédhuszár hadnagy jómódú, tekintélyes földbirtokos családból származott. Ám miután pénzügyileg nehéz helyzetbe került, gimnazista öccse örökségéből kívánva kezelni gazdasági problémáit, 1899-ben felbérelte juhászát testvére életének kioltására. Dr. Kelemen Samu a tárgyaláson védelem korlátolt beszámíthatóságára hivatkozott, a moral insanity, azaz az erkölcsi elmezavar fennállását hozva fel enyhítő körülményként. Kelemen 1903. 319–348.; A halálbüntetést azonban nem sikerült elkerülni, Papp Bélát felakasztották. Nagy 2017. 289.

Szatmár-Németi című lap szerkesztőségének élére került.⁵ Ezt megelőzően e sajtóorgánnum társadalmi és szépirodalmi hetilapként, „a Szatmármegyei községi és körjegyzői egyesület és a Szatmár-Németi-i Ipari Hitelszövetkezet” hivatalos közlönyeként határozta meg magát, írásaiból a Szabadelvű Párt támogatása volt kiolvasható. A három évtizede kormányzó Szabadelvű Párt választási kudarca után politikai lappá alakulva a függetlenségi és 48-as elvek szolgálatába állt.

*Dr. Kelemen Samu (1862–1916).*⁶

⁵ Számos írása jelent meg olyan országos sajtóorgánokban, mint a Magyarország, Egyetértés, Független Magyarország.

⁶ A Szövetkezett Balpárt arcképcsarnoka. 105.

Pártpreferenciák és az 1905-ös választási kampány

A jó szónoki képességgel rendelkező, tehetséges, agilis Kelemen Samu ügyes vitázó hírében állt. Jó érzéke volt a propagandához, nem álltak tőle távol a népszerűség-kereső magatartásformák, a hatáskeltés mesterének is nevezhetnénk. Írásainak, beszédeinek retorikáját vizsgálva számos szarkasztikus megnyilvánulással találkozunk. Az 1896-os országgyűlési képviselő-választások idején nagyfokú aktivitást fejtett ki Chorin Ferencnek (1842–1925),⁷ Szatmárnémeti szabadelvű párti képviselőjelöltjének választási kampányában. 1899-ben tagja volt annak a deputációnak, mely a Szatmárnémetiben díszpolgári címmel kitüntetett báró Fejérváry Géza honvédelmi miniszter részére adta át az oklevelet a fővárosban, sőt a Szatmár és Vidéke tudósítása szerint „*Dr. Kelemen Samu szokott játsszi szellemességével üríté poharát a miniszterre*”.⁸

A későbbiekben azonban módosult Kelemen politikai hovatartozása. Tisza István kormányalakítását követően az új főispánok kinevezésével báró Perényi Zsigmond nagyszőlősi mandátumának megüresedésekor a kerület függetlenségi választópolgárai felkérték dr. Kelemen Samut a jelöltség elfogadására. Ő azonban az 1904 tavaszára valószínűsített általános országgyűlési képviselő-választásokra való hivatkozással nem tett eleget a felkérésnek.⁹ Ez a döntés minden bizonnyal azt az üzenetet is magában hordozta, hogy Szatmárnémetiben vannak mandátumszerzési tervei. Ez az 1905-ös országgyűlési képviselő-választások jelöltállítási etapjában nyilvánvalóvá vált. Az 1905-ös választások közvetlen előzményeként felfogható 1904. november 18-i „zsebkendőszavazás”, azaz Tisza István miniszterelnöknek a parlamenti obstrukció letörését célzó, meglehetősen rosszul időzített házsabály-változtatási akciója Szatmár vármegyében is tiltakozó akciók sorozatát indította el. A Szatmárnémeti és a Szatmár vármegyei Függetlenségi és 48-as Párt 1904. december 4-én a lokális politikai rendezvényeknek helyet biztosító Vigadó nagytermében tartotta meg tiltakozó népgyűlését.¹⁰ A rendezvény egyik szónokaként volt jelen Kelemen Samu, akinek kemény, kritikus megszólalása Tisza erőszakos magatartása ellen irányult. A miniszterelnököt egy török szultánhoz hasonlította, „*aki zsebkendőjét egyik kegyencnőjéhez dobta a háremben*”. A gyűlés határozata kimondta, hogy Tisza István ellensége a magyar nemzetnek, a szólásszabadság elleni merényletét politikai büntettnék nyilvánítja, Perczel Dezső házelnököt pedig Tisza büntetésének, „*akit a miniszterelnökkel együtt el kell bocsájtani állásából*”.¹¹

Az 1905-ös szatmárnémeti választási kampány az országos figyelem középpontjába került, hiszen kemény összecsapásra készültek a kormánypárti és a függetlenségi szavazók. Szatmárnémetit 1901 óta egy elsővonalbeli politikus, Hieronymi Károly, a Tiszakormány kereskedelemügyi minisztere képviselte a parlamentben. Hieronymitól a törvényhatósági joggal rendelkező város fejlesztéseket várt, melyek következtében hosszabb távon a megyeszékhely áthelyezését remélte, esetleg a vármegye kettéosztásával a kívánt pozíció elérését.¹²

⁷ Chorin Ferenc 1896 és 1901 között volt Szatmárnémeti kormánypárti országgyűlési képviselője.

⁸ Szatmár és Vidéke, 16. évf. (1899), 25. sz., 1899. június 20. 2.

⁹ Szatmári Hírlap, 2. évf. (1903), 291. sz., 1903. december 30. 1–2.

¹⁰ A lokális pártviszonyok értékeléséhez részletesebben ld. Zsoldos 2018. 91–93.

¹¹ Szatmár és Vidéke, 21. évf. (1904), 49. sz., 1904. december 6. 1.; Szatmár-Németi, 8. évf. (1904), 47. sz., 1904. december 6. 2.

¹² Az önálló képviselőválasztási joggal rendelkező Szatmárnémeti Szatmár vármegye területén helyezkedett el, de nem tartozott annak joghatósága alá. A dualizmus korában is mindvégig küzdött azért, hogy Nagykárolytól

A Hieronymi függetlenségi párti ellenjelöltjének személyében történő megállapodás céljából összehívott január 6-i jelölőgyűlésen pártszakadás következett be. A pártgyűlésen három politikus neve merült fel. Uray Géza tekintélyes szatmárnémeti ügyvéd, a helyi Függetlenségi és 48-as Párt elnökéé, akinek jelentős érdemei voltak a pártszervezésben. Uray Hieronymival már két ízben sikertelenül mérkőzött meg. Igaz, 1903. november 26-án a kereskedelemügyi miniszter csak 58 szótöbbséggel szerzett újra mandátumot. Uray ellen szólt tehát, hogy lokális ismertsége ellenére magán hordozta a „vesztes bélyeget” és valószínűsíthető, hogy a pártközpont támogatását nem élvezte. Ez lehet az oka, hogy Uray meg sem jelent a kandidáló rendezvényen. Az országos pártvezetés jelöltje a nagy-károlyi uradalom tulajdonosának, Károlyi Istvánnak a veje, Károlyi Gyula volt, ami Kossuth Ferencék tájékozatlanságát vagy tapintatlanságát jelzi, ugyanis a megyeszékhely Szatmárnémetibe helyezését a Szapáry-kormány idején éppen a Károlyi grófok torpedózták meg. A jelölőgyűlésen a párt egyik tagja kategorikusan ki is jelentette: „*A Károlyiak neve ellenszenves Szatmáron. Ilyen jelölt nem kell.*”¹³ Ennek ellenére egy csoport késznek mutatkozott a központi jelölt támogatására. Uray Géza minden bizonnyal hatásukra mégis megjelent a gyűlésen, és meghajolva Kossuth Ferenc álláspontja előtt, maga helyett a gróftot ajánlotta. A nyilvános szereplésektől és a népszerűség-kereső magatartásformáktól ódzkodó Károlyi Gyula azonban nem fogadta el a felkérést.¹⁴

A harmadik potenciális képviselőjelölt dr. Kelemen Samu volt. A karrierista ügyvéd ellen szólt azonban, hogy hét-nyolc évvel ezelőtt még a kormánypárt táborában fejtett ki sikeres agitációs tevékenységet dr. Chorin Ferenc szatmárnémeti kampányában Ugron Gábor ellen.¹⁵ A kormánypárttal szimpatizáló lapok előszeretettel hangoztatták, hogy „*a politikailag nem homo novus*” Kelemen politikai nézetei nem szilárdak. Ellene szólt tehát politikai állásfoglalásának megváltoztatása. Hieronymi kampánystábjában szisztematikusan hangsúlyozta a köpönyegforgatás vádját.¹⁶ „*Kormánypárton nőtt a hája / S most negyvennyolcas a szájja*”¹⁷ – olvasható az egyik kortesnótában egy nyomdafestéket nem tűrő szót is tartalmazó sor. A verbális durvaság egyértelműen bizonyítja a kampány hevesességét.

A jó taktikus dr. Kelemen Samu a január 6-i értekezleten kijelentette, hogy csakis akkor hajlandó Szatmárnémetiben fellépni, ha a Függetlenségi és 48-as Párt egyöntetűen kiáll mellette. Az első jelöltállító gyűlés végén bár Károlyi gróftot nyilvánították képviselőjelöltnek, azt mégis eredménytelennek kell értékelnünk, mert a Szatmárnémeti Függetlenségi és 48-as Párt teljesen szétesett. A következő napokat az országos szinten is jó pártkapcsolatokkal rendelkező Kelemen és támogatói arra használták fel, hogy megszerzzék a központ támogatását.

elhódítsa a megyeszékhelyi státust. A központi elhelyezkedésű Szatmárnémeti dinamikusabban fejlődött és jóval polgárosultabb volt Nagykárolynál, de a Károlyi család érdekérvényesítő képessége miatt nem tudta kivívni a kívánt pozíciót. Zsoldos 2018. 22–27., Zsoldos 2019. 136. A szatmárnémeti levéltárban őrzött dokumentumok arról árulkodnak, hogy a vármegye kulturális centrumában intenzíven foglalkoztak a megyeháza épületének kérdésével. 1905 márciusában készült el a szatmári vasúti tápintézet épületének vármegyei székház céljaira való átalakítási terve. ANDJSM 216 Nr. inv. 1/1903. Schite-Proecte privind Scoolei C. F. R. Satu Mare Republici N° 1

¹³ Szatmári Napló, 2. évf. (1905), 5. sz., 1905. január 6. 2.

¹⁴ Nagy valószínűséggel habitusából adódóan utasított vissza későbbi pályája során is minden országgyűlési képviselőségre való kandidatúrát. Püski 2016. 27.

¹⁵ Ugron Gábort 1892-ben Szatmárnémetiben egyhangúlag választották meg országgyűlési képviselővé.

¹⁶ Szatmár és Vidéke, 22. évf. (1905), 3. sz., 1905. január 17. 1–2.; Szamos, 37. évf. (1905), 6. sz., 1905. január 19. 1.; 37. évf. (1905), 8. sz., 1905. január 26. 1.

¹⁷ Szatmári Napló, 2. évf. (1905), 18. sz., 1905. január 22. 2.

Feltételezhetően dr. Kelemen Samunak a szatmárnémeti polgárok számára vonzóbbá tételét szolgálta az a helyi sajtóorgánumban alaposan megszellőztetett hír, hogy a miskolci I. kerület függetlenségi pártja Tisza István miniszterelnökkel szemben a szatmári ügyvédet szeretné indítani. Ekkorra már a helyi Függetlenségi és 48-as Párt napilapja, a Szatmári Napló is teljes válszélességgel Kelemen mellett foglalt állást, előrevetítve a miskolci jelöléssel a szatmárnémetiek veszteségét. „*A dolgok tehát úgy fejlődnek, hogy még azt az egy embert is elveszíti a párt, a kinek személyében egy nagy többség meggyőződése nyilvánul meg. Mert hiszen az tudvalevő Szatmáron, hogy népszerűbb, agilisabb, kedveltebb embert Kelemen Samu dr.-nál nem találhat a párt e fontos kérdés elintézésénél. Így hát a megbomlott egységnek egyesülnie kell újra s nem szabad engedni, hogy egy idegen választókerület bódítsa el azt a férfit, a kibe most is teljes bizalommal van a választók nagy része. Hisszük, hogy a szatmári függetlenségi párt sem halt meg – csak egy kissé elszunnyadt!*”¹⁸ – próbálta a függetlenségi érzelmű polgárokat Kelemen támogatására sarkallni a lap a második jelöltállító közgyűlés napján.

Miután Csomay Imre pártelnök leszögezte, hogy Uray Géza a jelöltséget nem fogadta el, Papp Kálmán dr. Kelemen Samut ajánlotta. Az ilyenkor alkalmazott rítusrend szerint küldöttség indult az ügyvéd lakására több száz választópolgár kíséretében, hogy őt a jelöltségre felkérje. A hatáskeltés nagy mestere házának ablakából adott pozitív választ követően megjelent a gyűlésen, hogy köszönetet mondjon a bizalomért. „*[...] nem én kerestem a jelölést, hanem e jelölés keresett fel engem [...] Nem foglalkozom most azszal, hogy mennyit veszítettünk az elmúlt hetek téltenségével, gyáva katona az, a ki mikor ütközetbe megy, folyton csak hátra néz, nekem csak egy jelszavam lehet, hogy »előre!« Egy érdemes öreg tábornokunk ma letette kezéből a zászlót és önök azt egy fiatal hadnagy kezébe adták. Igérem, hogy szívem egész lelkesedésével lelkem egész elszántságával fogok küzdeni e zászló diadaláért.*”¹⁹ Három nap múlva Kossuth Ferenc Kelemen ajánló korteslevelét is közölte a pártlap.²⁰

A kampány mindkét párt kortesei részéről heves volt. Az ellenzéki sajtó szisztematikusan kárhóztatta a királyi tanácsosságra vágyakozó szatmárnémeti polgármester Hieronymit támogató magatartását, hivatali presszió alkalmazásával és zsidóellenességgel is vádolva Pap Gézát. Az ellenfél lejáratása is egyik módozatát képezte a harcnak. Mindkét stáb folytatott negatív kampányt az ellenfél hiteltelenítésére, nevetségessé tételére. A rendelkezésünkre álló kortesköltészet karaktergyilkos akciókról árulkodik. Gúnyos kifejezéseket, sokszor primitív megfogalmazásokat tartalmaznak a kortesnóták. A függetlenségi pártiak Kelemen jó hazafiként, Hieronymit hazaárulóként próbálták beállítani: „*Kelemen az igaz magyar / Szatmár java, amit akar / [...] Akárhogy vágják a követ / Heremónyi nem lesz követ. / Nem kell nekünk nép ellenes / A követünk Kelemen lesz. / Éljen Kelemen!*”²¹ „*Egy miniszter az még semmi, / El kell neki innét menni. / Megszokott itt ám az bukni, / Ki hazáját nem szereti.*”²²

Az egyik kormánypárti kortesnóta Hieronymi érdemeit, a miniszterséggel együtt járó befolyást kiemelve kritizálta Kelemen, aki a komoly érdekérvényesítésre képes kormánytaghoz képest csak egy nyárspolgár: „*A mi jelöltünk miniszter / Kelemen csak egy filiszter.*”²³ A kampányvers utal a függetlenségi párti jelölt egyik jelentős helyi támogatójára is: „*Az a hír van most Szatmáron, / Hogy Kelemen jön Szamáron / Teutli papa kíséreti, / Hermus a csatlósa neki*

¹⁸ Szatmári Napló, 2. évf. (1905), 11. sz., 1905. január 15. 1.

¹⁹ Szatmári Napló, 2. évf. (1905), 12. sz., 1905. január 16. 1.

²⁰ Szatmári Napló, 2. évf. (1905), 15. sz., 1905. január 19. 1.

²¹ Szatmári Napló, 2. évf. (1905), 18. sz., 1905. január 22. 2.

²² Uo.

²³ Szamos, 37. évf. (1905), 8. sz., 1905. január 26. 2.

/ *Abczug Kelemen?*²⁴ Minden bizonnyal Teitelbaum Herman bankigazgatóról szólnak a gúnyos sorok.²⁵

A Szatmár és Vidéke a választás utáni napokban így írt a pártok politikai erkölcséről: „Hogy a választási fegyverek milyenek voltak, arról sincs mit beszélni. Ilyenkor áll a szabály, hogy a czél szentesíti az eszközöket, s a mit az egyik megtesz, a másik is megteheti. Az un. tisztá választás csak papiroson létezik, a mi a gyakorlatba soha sem fog átmenni, sőt ma már úgy fordult, hogy bizony ráfanyalodnak az ellenkezőre azok is, a kik eddig legjobban dörögtek mellette. Soha olyan nyíltan nem beszéltek a lélekvásárlásról és pedig minden megbotránkozás és hozzá pártkülönbség nélkül, mint mostanában a mi azt mutatja, hogy a pénznek varázsereje van, s ma már megkívánja az is, a kinek e miatt nem is kell elvet változtatnia. Ha így haladunk, mabolnap eljutunk oda, hogy akár egyik, akár másik párton, csak elhívve fogunk találni embereket, a kik minden más érdek nélkül, tisztán meggyőződésből szavaznak.”²⁶

Valamelyik párt korteseinek machinációja során 1905. január 20-án Kelemen Samuról durva stílusú gúnyverset tartalmazó szórólapok láttak napvilágot, melyek a zsidóságot is sértették, tehát a kampányba antiszemita felhangok is belevegültek. Az eléggé zavaros magyarázatokból nem állapítható meg, hogy kormánypárti vagy ellenzéki kortesfogással állunk-e szemben. Dr. Keresztszeghy Lajos szabadelvű pártelnök a Szamosban nyílt levélben tiltakozott a függetlenségi gyanúsítása ellen, miközben elismerte, hogy a verset az ő ügyvédi irodájában dolgozó írnok nyomtatta ki, akit erre egy ismeretlen személy kért meg tíz korona ellenszolgáltatásért. Keresztszeghy szerint alkalmazottja gyengeségét és szegénységét használta ki az ellenzéki kampánystáb. Keresztszeghy azt is hangsúlyozta nyilatkozatában, hogy a Szabadelvű Pártot a szatmárnémeti zsidóság körében sokan támogatják, akiket nem áll érdekükben ellenségüké tenni. A helyi lapok többsége szerint Szatmárnémetiben a legutóbbi választásokat a zsidók döntötték el.

A néppárti hetilap esélylatolgatásai során kiszámíthatatlannak minősítette a helyzetet. Megállapítása szerint „a szabadelvű párttól sokan elidegenedtek”, tehát az országosan érzékelhető bomlási folyamat Szatmárnémetibe is behatolt. Arról is beszámolt, hogy a városi polgárság többsége önálló és határozott véleménnyel rendelkezik, és csak kis részük vesztegethető meg. A lap által ellenségként kezelt zsidók között pár százan viszont „a zavarosban szeretnek halászni”. Azt a módszert alkalmazzák, hogy összeállnak és az utolsó pillanatig várakozó álláspontra helyezkedve a legtöbbet fizető jelölt mellett foglalnak állást. A Heti Szemle szerint ők döntötték el az utközetet 1903 novemberében is.²⁷ A cikkíró Kelemen győzelmét két körülménytől tette függővé. Egyrészt attól, hogy a meg nem vásárolható polgárság kitart-e mellette, mint ahogyan tette azt 1903-ban Uray Géza esetében. Másrészt, hogy a magukat áruba bocsátó hitsorosait meg tudja-e venni. A szerző szerint az elismert ügyvéd számított „a független polgárságra, továbbá arra, hogy a saját hitsorosai inkább mellé fognak állani 20 ezer forintért, mint Hieronymi mellé negyvenért [...] A meg nem vehető polgárság neki alig

²⁴ Uo.

²⁵ Az 1844-ben született Teitelbaum Herman 1894 óta volt a Szatmárvármegyei Takarékpénztár igazgatója. A Borovszky Samu főszerkesztésében 1908-ban kiadott megyemonográfia kiemeli érdemeit a vasút mentén létesített termény- és áruaktár létesítésében. Továbbá hangsúlyozta az 1870-es évek végén Szatmárnémetiben általa megalapított betegsegélyező egyesület jelentőségét is a 15 évvel később létrehozott népkönyhával egyetemben, mellyel két szociális intézmény egyesült. Borovszky (szerk.) [1908.] 142. Teitelbaum Herman törekvései tehát nem a szatmárnémeti zsidó lakosság elkülönülését célozták, hanem a zsidó népesség és az államalkotó magyarság összeolvadását.

²⁶ Szatmár és Vidéke, 22. évf. (1905), 5. sz., 1905. január 31. 1.

²⁷ Heti Szemle, 14. évf. (1905), 2. sz., 1905. január 11. 1–2.

*kerül valami költségbe, mindössze egy-két pártvacsorát s valamelyik vendéglőben egy kis nyílt számlát kell tartani, erre alig mehet el ezer forintnál több. A többi 20-25 ezeret, mert Kelemen a megválasztásra ennyit körülbelül számhat, fordíthatja a mandátum biztosítására abban a formában, amint az előbbieken kifejtettük*²⁸ – fejezte be a kalkulációt a néppárti cikkíró. Annak ellenére, hogy a Katolikus Néppárt is az ellenzéki koalíció tagjaként vette ki részét az 1905-ös kampányból, a lap Szatmárnémeti principális érdekének tartotta – Kelemen Samu képzettségének és tehetségének elismerése mellett – a városért már sokat munkálkodó, konkrét eredményeket felmutatni tudó, befolyásos Hieronymi megválasztását. A két jelölt érdekérvényesítő képességének összevetésére a „szunyog az elefánt mellett” hasonlatot alkalmazta.²⁹

A kormánypárti sajtó a város iparosainak megnyerése érdekében cikkezett a kereskedelemügyi miniszter érték tett intézkedéseiről. A nehéz helyzetű cipész, csizmadia és a valamivel kedvezőbb körülmények között működő asztalos iparosok³⁰ folyamodványt nyújtottak be szakiparuk támogatásáért. A Szatmárnémeti Ipari Hitelszövetkezet korábban Hieronymi segítségével már csatlakozott az Országos Központi Hitelszövetkezethez. A kereskedelemügyi miniszter megoldásként a modern termelés gépi eszközeinek alkalmazását vázolta fel, amihez támogatást biztosított. Fedezte továbbá a szövetkezeti üzletvezető és üzemvezető mester kiképzési költségeit. Ígéretet tett a bőripari szakcsoport megalakításának elősegítésére is. Az asztalos iparosoknak ipari raktárszövetkeztük közös műhellyel történő kibővítését helyezte kilátásba.³¹

Kossuth Ferenc országos függetlenségi pártelnök kilátásba helyezett szatmárnémeti látogatása elmaradt. Maga helyett dr. Benedek Jánost küldte. Kelemen népszerűsítésére Szatmárnémetibe utazott viszont január 24-én a megyeszerte nagy tekintélynek örvendő, de Szatmárnémetiben a székhelykérdés miatt nem annyira kedvelt Károlyi István és a szintén kiváló szónoki kvalitásokkal rendelkező, rendkívül népszerű Apponyi Albert. A függetlenségi pártlap a választási siker érdekében felretéve Szatmárnémeti és Nagykaroly kibékíthetetlen ellentétét, a „derék gróf” méltó fogadtatására szólította fel olvasóit: „*Polgártársak: A függetlenségi eszmék lelkes harcosát fogadnunk kell illendően. Ezért jelenjünk meg nagy számmal a pályaudvaron.*”³² Károlyi István részt vett az ellenzéki népgyűlésen, ahol egy „Papp Zoltán, illetve Lengyel Zoltán-féle” teátrális jelenet is lejátszódott. Az egyik függetlenségi polgár ugyanis szónoklata közben az asztalra helyezett 100 koronát, melyet állítása szerint a kormánypárttól kapott megvesztegetési céllal, de lelkiismerete nem engedte, hogy hallgasson róla. Károlyi István lelkes éljenzés közepette adott a választópolgárnak egy másik száz koronást, mire a játékon fellelkesülve többen is ki akarták cserélni a szabadelvű párti „júdáspénzt”.³³

Apponyi Albert az esti vonattal érkezett a városba. A tekintélyes, tiszteletet parancsoló gróf személyének felhasználása azért is volt szerencsés Kelemen kampányában, mert Apponyi is pártváltoztató volt. Így a kampánystáb a választópolgárok felé a siker reményében közvetíthette azt az üzenetet, hogy miért ne lehetne őszinte Kelemen Samu véleményváltozása, hiszen Apponyi gróf meggyőződése is módosult.³⁴

²⁸ Heti Szemle, 14. évf. (1905), 3. sz., 1905. január 18. 1.

²⁹ Heti Szemle, 14. évf. (1905), 4. sz., 1905. január 25. 4.

³⁰ A Szamos szerint 89 cipésmesterből 38, 170 csizmadiamesterből 140 dolgozott segéd nélkül. Szamos, 37. évf. (1905), 7. sz., 1905. január 22. 2–3.

³¹ Szamos, 37. évf. (1905), 14. sz., 1905. február 16. 3.

³² Szatmári Napló, 2. évf. (1905), 19. sz., 1905. január 24. 2.

³³ Szamos, 37. évf. (1905), 8. sz., 1905. január 26. 3.

³⁴ A magát eredetileg 67-es közjogi alapon meghatározó Apponyi Albert 1934-ben megjelent emlékiratában érintette a Függetlenségi és 48-as Pártba való belépésének körülményeit is. Apponyi 1934. 141.

Hieronymi Károly 1905. január 12-én tartotta meg beszámolóbeszédét, melyet egyben programbeszédnek is szánt, a szatmárnémeti lokális politizálás egyik szimbólumaként fel-fogható Vigadóban. A Vigadó mind kormánypárti, mind ellenzéki politikai rendezvényeknek otthont adott. Hieronymi beszédének színvonala az ilyenkor megszokott választási szónoklatokén túlmutat, a miniszter alapos felkészültségéről tesz tanúbizonyságot.

Tematikáját görcső alá véve kiemelt helyet szentelt a katonai kérdés értékelésének. Ennek oka nyilvánvalóan abban keresendő, hogy a szövetkezett ellenzéket alkotó pártok programjában a katonapolitikai elképzelések élveztek prioritást, ugyanis ez jelentette az egyetlen közös nevezőt mind a koalíciót alkotó pártok, mind a függetlenségi csoportok között.

A Tisza-kormány teljesítményének értékelése kapcsán kiemelte az állami és megyei tisztviselők fizetésrendezésének elkezdését. Tárcája közlekedésfejlesztési eredményeinek kidomborítására statisztikai adatokat sorakoztatott fel: míg Magyarországon 1899-ig évente 5-600 kilométer helyi érdekű vasút épült, addig 1900-ban már csak 40 kilométer. 1903-ig a legmagasabb szám 120 kilométer volt. Az ő minisztersége idején 1904-ben 638 kilométer építésére adtak ki engedélyt, többek között a Szatmárnémeti érdekeit is szolgáló bikszádi vasútra.³⁵

Majd áttért az iparfejlesztés fontosságára. Kijelentette, hogy ő a közös vámterület híve, ugyanis csupán védővámokkal nem lehet ipart fejleszteni, szükségesek hozzá az előfeltételek is. Ennek alátámasztására számos külföldi példát sorakoztatott fel. Hieronymi az osztrák piac Magyarország számára szükséges voltát kiemelve hangsúlyozta, hogy az önálló vámterület magában hordozná nyereségtermékeink értékesítési problémáinak veszélyét. Leginkább fejlesztendő iparágként a textil- és vasipart jelölte meg. Sürgette továbbá a szakmunkásképzés fejlesztését az iparoktatás gyakorlati alapokra helyezésével. Szatmárnémetiben ipariskola felállítását irányozta elő. Beszélt a hagyományos úri társadalmi rétegek körében jelenlévő és megváltoztatandó mentalitásról, miszerint az ipari és kereskedelmi pályák lenézendők és csak a hivatali állás szerez az embernek tiszteletet, megbecsülést, tekintélyt és társadalmi pozíciót.

Hieronymi záró gondolatként a „zsebkendőszavazást” értékelte. Visszautasította azt az ellenzéki körökben hangoztatott vádat, miszerint törvénysértésre került volna sor 1904. november 18-án. Azzal érvelt, hogy a házszabály nem törvény. A törvény értelmében pedig az országgyűlés mindkét kamarája maga alkotja házszabályait. Az ellenzék felzúdulását elsősorban azért ítélte el, mert a birodalom és azon belül Magyarország presztízsének csökkenését, ezzel összefüggésben gazdasági tekintetben a külföldi tőkések vállalkozó kedvének magyarországi elapadását idézheti elő.³⁶

Kelemen Samu 1905. január 19-én tartotta programbeszédét a Vigadóban. Jellemző elemként lelhető fel benne az ellenségképzés. Tisza Istvánon kívül „bűnbakot” csinált saját ellenfeléből, Hieronymiból is. A hatásos szónoklatok mestere elsőként pártállása megváltoztatásának okait sorakoztatta fel, hogy lemossa magáról a kormánypárti sajtó által ráragasztott stigmát. *„Az utóbbi hónapok eseményei szinte ellenállhatatlan erővel sodorták erre az alapra nemcsak a nemzetnek millióit, hanem az ország közjogi alapon álló pártjait is. Én már az*

³⁵ A vasútvonal turisztikai hozadékaként Szentiványi Gyula bikszádi fürdőjének ismertebbé és forgalmasabbá tétele is említést érdemel.

³⁶ Szamos, 37. évf. (1905), 5. sz., 1905. január 15. 1–4.

*első katonai javaslatok beterjesztése idejében tettem magamévá a párt elveit, tettem ezt érett megfontolással, bár habozás nélkül. Erre indított az ország közjogi nyomorusága, amelynek ijesztő sebeit az utolsó két év eseményei tárták fel a maguk teljességében. És erre indított az ország gazdasági nyomorusága.”*³⁷

A programbeszéd második fő pontját az ellenzéki koalíció pártjai között összekötő kapcsot jelentő, hadseregre vonatkozó nemzeti követelések alkották. Az eddigi csekély eredményeket elvitatta a kormánypárttól, azokat ellenzéki küzdelmeknek tulajdonítva. Egy-egy gondolatot derűtséget keltő, időnként – nyilvánvalóan a hallgatóság összetételét is figyelembe véve – kissé primitív hasonlatokkal zárt le, mely részét képezte a „kelemani retorikának”. A „zsebkendőszavazás” elítélésekor kijelentette, hogy szerinte nincs szükség Magyarországon házszabály-revizíóra. Magyarország helyzete ugyanis nem hasonlítható össze más európai nemzetállamokéval. *„Mi olyan féltel vagyunk össze házasítva, akivel valljuk meg az igazat, kölcsönösen gyűlöljük egymást. Nekünk a házszabályok nem csak a tanácskozássok belső rendje, nemcsak egyszerű házi rendje a parlamentnek, nekünk minden bennünket nyíltan vagy titkon megtámadható idegen befolyás ellen ezek a házszabályok alkotmányjogi biztosítékaink.”*³⁸

Az ország gazdasági helyzetére rátérve Hieronymi ellenében az önálló vámterület mellett foglalt állást a magyar középosztály és a magyar iparosok védelmében.³⁹ Kelemen gazdaságpolitikai elképzelésének kinyilatkoztatását csak üres frázisként értékelhetjük, ugyanis semmilyen módozatot nem vázolt fel a megvalósítás mechanizmusára vonatkozóan. A politikai szónoklat hevében odáig ment, hogy Magyarországot gyarmati státuszúnak minősítette. Ezt követően kijelentette, hogy Magyarországnak *„nincs számbavehető ipara”*, ezért célként fogalmazta meg az iparfejlesztést és iparteremtést, ami a vármegyét is súlyosan érintő kivándorlás kezelésére is megoldással szolgálta.

Politikai megfontolásból viszont a Szatmárnémetiben felállítandó ipari szakiskolát elutasította, indokul hozva fel, hogy erre csak akkor lesz szükség, ha a gyáripar megteremtődik a városban, ugyanis addig a szatmári iparosok számára konkurenciát fog jelenteni. Nyilván így próbálta megfosztani Hieronymit e téren szerzett érdemeitől. Bírálta a kereskedelemügyi minisztert iparoktatási reformelképzelései miatt. A függetlenségi politikus szerint nem jó megoldás a túlzott gyakorlatorientáltság. *„Ha mi szakképzett iparosokat akarunk nevelni, akkor első sorban ki kell képeznünk az iparosok elméjét és felfogását, hogyan várhassunk különben az iparostól önállóságot, leleményességet, izlést, amire csak intelligens képzett iparos képes? T. Uraim! Hogyan helyezzük mi el ezeket az iparosokat? Hiszen az önálló vámterület hiányában nincsenek gyáraink és így az a szárnalmas helyzet áll elő, hogy mi magyar pénzen nevelünk képzett és tanult iparosokat a külföld számára. Ha ezt ajánlja nekünk az ipar bajaira miniszter ur, úgy ez olyan dolog, mint mikor az orvos gyomorrákban szenvedő betegének angol tapaszt rendel a – kisujjára.”*⁴⁰ Az önálló vámterület bevezetésével bekövetkező átmeneti időszakra a szavazóbázisát alkotó magyar gazdáknak támogatást helyezett kilátásba Kelemen.

³⁷ Szatmári Napló, 2. évf. (1905), 16. sz., 1905. január 20. 1–4.; A programbeszéd végén Csomay Imre pártelnök felszólította a képviselőjelöltet, tegye kezét a párt régi zászlójára és esküdjön meg, hogy a 48-as elveket soha nem hagyja el. A történeteken tréfálkozó kormányközeli Szatmár és Vidéke szerint a propaganda iránt jó érzékkel rendelkező Kelemen Samu megfogta a lobogót és azt mondta: *„Nemcsak kezemet, de szívemet is a zászlóra teszem, s kijelentem, hogy egész életemet a 48-as elvek kivívására fogom szentelni”*, de az eskütételt azzal az indokkal utasította el, hogy lealacsonyító tette nem hajlandó és a gyanúsításokra nem reflektál. Szatmár és Vidéke, 22. évf. (1905), 4. sz., 1905. január 24. 3.

³⁸ Szatmári Napló, 2. évf. (1905), 16. sz., 1905. január 20. 2.

³⁹ A közép- és kisiparosok túlnyomó többsége azért támogatta a Függetlenségi és 48-as Pártot, mert a fejletlenebb és több támogatást élvező osztrák tőkével való versenyre kelése igen kilátástalannak bizonyult.

⁴⁰ Szatmári Napló, 2. évf. (1905), 16. sz., 1905. január 20. 4.

Elítélte a közszellem elfajulását, támadta a kormánypárti korteseket, akik a temetőben számlálják a megbízható fejfákat, akiket szükség esetén „leszavaztathatnának”. A hatásvadász politikus a száanalomkeltés módszerét is bevetette beszédében. „*Tudom, megtörténhetik, hogy ebben a választási küzdelemben, engem mint üldözött vadat leterítenek lesből, buvó helyről, de abban a halotti torban, amelyet testemen fognak megülni, sokan fognak kurjongatni vad örömben, csak az ő lelkiismeretük szava nem fogja őket örvideni hagyni.*”⁴¹ A hallgatóság kedvét egy politikai menüvel próbálta elvenni a Hieronymira való szavazástól. „*Dobják el maguktól ezt a szardínia dobozos politikát, melynél a szardíniás halakat a vezetők eszik meg, az olajat fölkenik a kortesek, a választók pedig nem egyebek, mint azok a cxitromszeletek, a melyeket rá csavarnak a halakra, hogy izesebbé tegyék, aztán egyszerűen eldobják.*”⁴²

Végül pedig a „zsidó kártyát” kijátszva felhívta választóit, hogy „*bár mennyire megnyitják a visszaélések mocsarait, bármilyen fojtó büzt és légekört fognak ezek árasztani, ezzel szemben feszítsük és nyissuk ki az ablakokat, hadd jöjjön be rajtuk a lelkesedésnek, az igaz szeretetnek éltető levegője, tekintsünk ki a talán e pillanatban átláthatatlannak tetsző éjszakába és kiáltsunk bele nem csüggedéssel, nem kétséggel, hanem hittel és bizalommal, hogy »Van Isten az égben, van igazság a földön!«*”⁴³ – idézte Émile Zolának az üldözött Dreyfuss igazságáért kiáltott szavait. A politikus meg sem említette a választójogi reform kérdésében elfoglalt álláspontját, hiszen ez az 1905-ös kampányban nem volt napirenden.

A kemény küzdelemből 77 szótöbbséggel a 804 szavazatot kapott dr. Kelemen Samu került ki győztesen, akit a fővárosi függetlenségi sajtó „miniszterbuktatóként” emlegetett. A néppárti Heti Szemle véleményével ellentétben Kristóffy József szatmári főispán memoárjában azt állította, hogy Kelemen megválasztásában nem a zsidóság játszotta a főszerepet. Szerinte a politikába aktívan bekapcsolódó neológ zsidóság elsősorban 67-es irányban politizált. Kelemen Samu politikai irányváltása azonban éppen rácsúfol erre a megállapításra. „*Hieronymi kereskedelemügyi minisztert, a parlament egyik európai nivójú tagját, a papság és saját póstásai buktatták el*”⁴⁴ – emlékezett vissza Kristóffy. Az ortodox zsidóságról az volt az ex-főispán véleménye, hogy a hatalommal szemben alázatosan viselkedtek és „*mindig szívesen szavaztak a kormánypártra – pénzért*”.⁴⁵

Dr. Kelemen Samu választójogi elképzelése

A 19. század második felétől kezdődően Európa-szerte felerősödtek a választójogi küzdelmek. Európa nyugati államaiban a választásra jogosultak köre fokozatosan bővült.⁴⁶ Magyarország nem követte ezt a tendenciát, de a századfordulóra a társadalom egyre szélesebb rétegei részéről fogalmazódott meg az igény a választójog reformjára. Az 1905–1906-os kormányzati válság idején Kristóffy József, a Fejérváry-kormány belügy-minisztere taktikai manőverének részeként egy törvényjavaslat-tervezetet nyújtott be Ferenc Józsefnek az országgyűlési képviselőválasztói jogról. A szociáldemokraták megnyerése, s ezzel a koalícióba tömörült „nemzeti ellenzék” paktumkésziségének megnövelése,

⁴¹ Uo.

⁴² Uo.

⁴³ Uo.

⁴⁴ Kristóffy 1927. 113.

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ Zsoldos 2010. 47–59.

a politikai válságot generáló nemzeti követelések háttérbe szorítása, illetve a szociális kérdések előtérbe helyezése céljából vetette be az általános, titkos választójog ígérését.⁴⁷ Kristóffy reformelképzelése nem ért célzt, de vitathatatlanul hozzájárult ahhoz, hogy az általános választójog kérdése a Monarchia mindkét államfelében a politikai diskurzus egyik központi témájává vált.⁴⁸

Az 1905-ös választási kampányban a szövetkezett ellenzék programjában a katonapolitikai követelések élveztek prioritást. A választójogi problematika a programbeszédekben azért került periférikus helyre, sok esetben elhallgatásra, mert a választójog reformjának kérdésében nemhogy a koalíció pártjai nem tudtak volna azonos álláspontra helyezkedni, de még a heterogén Függetlenségi és 48-as Párton belül sem rendelkeztek egységes elképzeléssel. A választójoggal kapcsolatos véleménykülönbség egyébként Tisza István platformjára is jellemző volt. Így a képviselőjelöltek programbeszédeiben, képviselők beszámoló beszédeiben is hiába keresnénk kiérlelt, mélyen átgondolt, részletesen kifejtett választójogi elképzeléseket. Az egységes álláspont kialakítására való képtelenség a későbbi időkben is gátolta a választójogi problematika prioritásként kezelését.⁴⁹

A Szatmár-Németi hasábjain a törvényhatósági joggal rendelkező város országgyűlési képviselője, dr. Kelemen Samu is több ízben bírálta szarkasztikus írásában az 1904 februárjától 1905 júniusáig Szatmár vármegye és Szatmárnémeti élén főispánként álló Kristóffy reformtervét. *„Nos tebát, Romeó, a késsé idült, de még mindig rajongó szerelmes, nemrég elprodukálta az ő erkélyjelenetét a szocialista Juliával. [...] Hogyan, egy ember aki még január 26-án vezette a jogtípró választásokat, még pedig minden jogérzetnek és politikai tisztességnek féhrugásával [...] egyszerre úgy mutatja magát, mint az emberi jogok lelkes szószólója. [...] Főispáni idézések, ultimátumok, pénzügyőrök és csendőrök mozgósítása, fenyegetőzés elcsapatással, áthelyezéssel, fegyelmi eljárással, italmérő-dobányárúsító engedély elvonással, bosszuállással hetediziglen, mint ahogy az a bibliában szokás”⁵⁰* – vádolta meg a karrierista Kelemen a volt főispánt hivatalos hatáskörben elkövetett nyomásgyakorlással. Az ellentmondások kidomborításával Kristóffy hiteltelenné tételét kívánta elérni. *„Hibetetlen, hogy Kristóffy urat épp most lepték volna meg az erkölcsi rohamok és aki lábával még benne gázol a közszabadságokban, ajkával komolyan hirdesse a közszabadságnak azt a biztosítékát, amely kétségkívül benne van az általános választói jogban”⁵¹* – kérdőjelezte meg a népszerűségkereső magatartásformáktól nem idegenkedő függetlenségi politikus a belügyminiszteri elképzelés őszinteségét.

A Függetlenségi és 48-as Párt társadalmi nyitásaként létrejött Szatmárnémeti Függetlenségi Kör⁵² 1905. június 4-i alakuló ülésén vendégképviselőként résztvevő néppárti Zichy Jenőt beszéde közben igen kellemetlen helyzetbe hozta egy közbekiabáló résztvevő, aki a *„Hát a jogtalanokkal mi lesz?”* kérdésével a politikus választójogi reformelképzeléséről érdeklődött. Zichy igen röviden reagálva ennyit mondott: *„Az általános választói*

⁴⁷ Az általánosnak hirdetett választójog azonban mégsem volt az, amit memoárjában Kristóffy is elismert. A titkosság viszont megvalósult volna. Kristóffy 1927. 52.

⁴⁸ Amíg Magyarországon a politikai elit döntő hányada nem mutatott hajlandóságot a probléma érdemi kezelésére, addig Ausztriában az 1907-es „Beck-féle” választójogi reform jelentős jogkiterjesztésként értékelhető. Zsoldos 2010. 55.

⁴⁹ 1909-ben a párt a nemzeti függetlenség kérdése kapcsán szakadt ketté. A Justh-csoport csak e tekintetben mutatott homogenitást, politikusainak választójogi elképzelései különbözőek voltak. Szendrei 2012. 174–183.

⁵⁰ Szatmár-Németi, 9. évf. (1905), 53. sz., 1905. augusztus 2. 2.

⁵¹ Uo.

⁵² Ehhez részletesebben lásd Zsoldos 2018. 91–93.

jog benne van programmunkban, melynek a választási reform az első pontja.⁵³ Majd minden egyéb kommentár és átvezetés nélkül gyorsan visszatért eredeti gondolatához, melyben a dinasztia iránti hűségét hangoztatta azon elvek fenntartásával, melyekért a koalíció küzd.

Dr. Kelemen Samu 1905-ös programbeszédében nem találunk említést a választójogról. Üres politikai szólamként értékelhető, hogy az 1905. január 23-i függetlenségi népgyűlésen a választási visszaélésekért az általános választójog hiányát okolta.⁵⁴ A képviselőt a Szatmárnémeti Szociáldemokrata Párt azonban 1905 augusztusában felkérte, vegyen részt népgyűlésükön és fejtse ki álláspontját az általános választójoggal kapcsolatban. A debatter alkatú Kelemen ugyan nem tett eleget a meghívásnak – távolmaradását a szociáldemokrata rendezvény másik céljával, az ellenzéki koalíció elleni tüntetéssel indokolva – de levélileg reagált a szociáldemokraták felkérésére. Elsőként Kristóffy József választójogi reformtervének nem őszinte voltát hangsúlyozta, és ennek alátámasztására ügyes ügyvédi húzással idézte a belügyminiszter egy 1903-ban tett nyilatkozatát. *„A mai politikai és gazdasági helyzetnek sok tekintetben az az oka, hogy a képviseletre érett néprétegek kei vannak szorítva a parlamentből. Ezért vagyok hiva a választói jog kiterjesztésének a legszélesebb alapon, lehetőleg úgy, hogy aki valamelyes közterhet visel, az választói joggal birjon. Kristóffy úr tehát kifejezetten censust akar, mert hisz a közterhek viseléséhez köti a választói jogosultságot*”⁵⁵ – tett kísérletet Kristóffy hitelének rontására. Itt tárta fel elsőként Kelemen Samu választójogi reformelképzeléseinek alapvető elemeit. A vagyoni census eltörlését, a magyarul írni-olvasni és beszélni tudást a büntetlen előéletű, 24. életévüket betöltött férfi állampolgárok számára. *„Hive vagyok annak, hogy a választói jogosultság tekintetében a vagyoni census teljesen eltörlőttessék és a választói képesség megadassék minden feddhetetlen előéletű magyar állampolgárnak, aki 24-ik életévét betöltötte és magyarul írni, olvasni tud. A vagyoni census minden létjogosultságát elveszítette. Akik fen akarják tartani is lényegesen le akarják szállítani. Már pedig az ekként leszállított vagyoni census sokkal kevésbé biztosítéka az egyén intelligenciájának és ítélő képességének mint az írni és olvasni tudás. A census fentartása tehát csak osztályérdekek előmozdítója lehetne – ezeknek azonban el kell tünniök a nemzet egyetemes érdekei mellett. Megkövetelem a magyarul tudást, mert a választói jogot minden állam csak állampolgárainak adhatja meg ezektől pedig joggal elvárhatja azt a tiszteletet, hogy az állam nyelvét beszéljék. Ez nem sérelmes a nemzetiségekre, mert nem érinti anyanyelvükhöz való jogukat, csak az állami nyelv jogának elismerése.*”⁵⁶

1906. január 6-i képviselői beszámolójában reflektált arra a koalíciós pártokat ért támadásra, hogy az általános választójog nem került be az uralkodónak küldött feliratba. Ezt Kelemen azzal magyarázta, hogy mivel a Függetlenségi és 48-as Párt nincs abszolút többségben a koalícióban, ezért programjának mérséklésére kényszerült. Továbbá azt is érvként hozta fel, hogy a királlyal sem akarta a párt élezni a helyzetet: *„mindannyian abban a tudatban voltunk, hogy akkor, ha mi a választói jog lényeges kiterjesztését kívánjuk, voltaképpen oly dolgot kívánunk az uralkodótól, a mely negyvenév tapasztalata szerint neki nem volt kedves, amely a fenálló surlódások felületén mint egyik surlódási tényező szerepelt, amelyet tehát még élesebbé tenni vele a helyzetet még súlyosbitani semmi irányban nem mutatkozott volna helyesnek; mert ezzel csak azt érhetjük volna el, hogy az elvet hirdettük volna, a gyakorlati megvalósítás sikere nélkül*”⁵⁷ Ez persze nem volt reális argumentum, ugyanis Ferenc József – mint ekkorra már az ausztriai események bebizonyították – ebben inkább engedett volna, mint a katonai kérdésben. Ezt

⁵³ Szatmár-Németi, 9. évf. (1905), 37. sz., 1905. június 7. 2.

⁵⁴ Szatmári Napló, 2. évf. (1905), 19. sz., 1905. január 24. 1.

⁵⁵ Szatmár-Németi, 9. évf. (1905), 60. sz., 1905. augusztus 27. 3.

⁵⁶ Uo.

⁵⁷ Szatmár-Németi, 10. évf. (1906), 3. sz., 1906. január 10. 3.

Kelemen is elismerte: „*elismerem hogy a helyzet azóta megváltozott. Én e pillanatban nem kutatom, mindannyian tudjuk is, hogy mily okok, mily tényezők hatottak közre abban, hogy a választói jog kérdése hirtelen a maga teljes ékességében állítottatott fel, s mi idézte elő az uralkodónál azt a változást, hogy ő a maga nagy konzervatív hajlandósága dacára, egyszerre és minden átmenet nélkül az általános választói jog feltétlen hívének vallotta magát*”.⁵⁸

A beszámolóban hosszadalmasabban, de ugyanaz a választójogi elképzelés került kifejtésre, mint a szociáldemokratákhoz szóló levélben. A politikus elmondta, hogy ő „*az általános választójog kérdésének megoldására nem a szó elméleti értelmében – hanem a szó gyakorlati értelmében*” törekszik. A választójogot „*csak azoknak adjuk meg, akik az ítélet hozatalára értékeknek is bizonyulnak [...] akik nem bizonyulnak akár erkölcsi, akár értelmi fogatkozásuknál fogva arra teljességgel képteleneknek. Ezért kötöttem én a választói jog érvényesítését más, jobb zsinórmérték hiányában az irni és olvasni tudáshoz, mint aránylag a legalkalmasabb biztosítékhoz. Mert az az ember, aki irni és olvasni tud, hazája közviszonyaival megfelelő módon ismerkedhetik meg, azok felől tehát magának megfelelő nézeteket is alkothat. [...] Semmi esetben sem tartom megengedhetőnek a mai állapotnak mint átmenetinek kivételével, hogy a választói jog megadását a vagyonhoz kössük. [...] A jognak forrása csak az ember lehet az ő értelmessége, feddhetetlensége és jelleme, de a jognak forrása nem lehet csupán a vagyon*” – utasította el a vagyoni cenzust Kelemen. Majd a műveltségi cenzusba a következőképpen emelte be a nemzeti alapot: „*T. polgártársaim! Ezekhez a kellékekhez még egy kelléknek hozzáfűzését láttam szükségesnek: hogy az irni és olvasni tudáshoz a magyarul irni és olvasni tudás fűzésék. E kellékek felállításában engem legkevésbé nem vezetett szűkkeblőség a nemzetiségek iránt, tőlem ez különösen távol áll, de kérek minden elfogulatlanul gondolkozó embert, hogy vegye figyelembe azt, hogy határainkon és Európában mindenféle nemzeti alapon szervezett államok léteznek és ezek a nagy és hatalmas államok a mi államunk kebelében élő nemzetiségekre, a dolog természete szerint vonzó erőt gyakorolnak. Ez pedig nemzeti jogaink megerősítése nélkül, végelemzésben nem vezethet másra, mint a magyar állam szétmállására, ha csak nem gondoskodunk arról, hogy e szétválasztó törekvésekkel szemben igazságosan érvényesüljön a magyar államiság összekötő kapcsa.*”⁵⁹ Az április 22-i választási programbeszédében valamivel részletesebb választójogi elképzelést tárt hallgatósága elé. Plusz elemként jelentkezett a választási módozat. Városokban titkos, míg a községekben továbbra is nyílt szavazást tartott kívánatosnak, amit a következő érvekkel támasztott alá: „*városokban, ahol sok az érdekkör, igen nagy a hatalmi függés, ott a választói jogot titkosan kell gyakorolni; ellenben falun, ahol a szegényebb, járatlanabb nép ki van téve mások felfangjának, ott talán helyesebb lesz éppen a választás szabadságának szempontjából, ha ő a maga jogát nyíltan gyakorolja. [...] Én sokat gondolkoztam erről és nekem megfordult az eszemben az – s kérem elmélkedjenek önök is róla – hogy könnyen megtörténhetik, hogy a választásnak szövevényeiben még járatlan vidéki népet éppen a titkos szavazásnál lehet félre vezetni; meg lehet majd alkotni olyan módon azt a törvényt, hogy az a szerencsétlen ember azt sem tudja, hogy voltaképpen minő szavazó jegyet ad le*”⁶⁰ – hangzott a kissé álságos, a magyarul írni-olvasni tudó községi szavazók értelmi képességeit alulbecsülő indoklás.

Szintén új elemként jelent meg a politikus választójogi koncepciójában a Kristóffy által favorizált, nyugat-európai országokban már többnyire bevezetésre került községenkénti választás elutasítása, de az egyes választókerületekben szavazókörök alakítását mégis kívánatosnak tartotta. „*Vigyázzunk arra, hogy amikor kiszabadítjuk a népet a nagy zsarnokoknak a karmai közül, ne dobjuk oda a kis zsarnokoknak, a falusi jegyzőknek a karmai közé. Szinte*

⁵⁸ Uo.

⁵⁹ Uo.

⁶⁰ Szatmár-Németi 10. évf. (1906), 33. sz., 1906. április 25. 2.

lehetetlen volna az, hogy minden egyes községben képesek legyünk azt a tárgyilagos szigorú ellenőrzést keresztül vinni, hogy ily visszaélés meg ne történjék. Éppen ezért én nem tudom gondolni a dolog más helyes megvalósítását, mint hogy bizonyos kerületek – a maiboz képest lényegesen kisebbített körök – alkottatnak s ezeken a helyeken gyakorolják a választók a jogukat – minden fuvar és napidíj igénye nélkül, mert a választói jog gyakorlása, legszebb, leigazibb, legmagasztosabb jog, amelyet ilyen mellék várakozásoknak a hozzáűfűzésével megalázni, lealjasítani nem szabad.”⁶¹

Az 1906 áprilisában a kormányzati pozícióba kerülő, ideiglenességét hangsúlyozó koalíció a választójogi reform keresztülvitelét legfontosabb feladatákként kommunikálta, de nem valósította meg.

Dr. Kelemen Samu aktív politikai tevékenységet fejtett ki az 1905–1906-os kormányzati krízis idején, az 1906-os választást ellenjelölt nélkül nyerte Szatmárnémetiben. A Függetlenségi és 48-as Pártnak a bankkérdés kapcsán történt 1909-es szakadásakor Justh Gyula mögé sorakozott fel, és szerzett újra képviselőházi mandátumot 1910-ben Szatmárnémetiben, a dualizmus korának utolsó országgyűlési képviselő-választása alkalmával. Az élete végéig ügyvédi tevékenységet is folytató képviselő halála hirtelen következett be 1916 augusztusában, miután Pozsonyból már betegen tért haza egy tárgyalásról. Temetésére Budapesten, a rákoskeresztúri izraelita temetőben került sor. A szertartást a pesti izraelita hitközség főabbija végezte.⁶²

⁶¹ Uo.

⁶² Szatmári Hírlap, 25. évf. (1916), 65. sz., 1916. augusztus 16. 3.

Ildiko Zsoldos

The Beginning of the Political Career of a Jewish Lawyer from the Partium

The present study makes an attempt to assess the political role-taking opportunities of Dr. Samu Kelemen (1862–1916) who was an Israelite and one of the representatives of Szatmárnémeti in the Parliament. From 1905, he was MP of the city that had been granted municipal rights in the Party of Independence and '48. Dr. Samu Kelemen, as a freelance intellectual, belonged to the middle classes.

As a result of his public activity, the sought-after lawyer got integrated into the social life of Szatmárnémeti. Dr. Kelemen served as member of the Municipal Committee; moreover, as the director and later as prosecutor of the Trade and Industrial Bank of Szatmár, he also dealt with financial institutions. He was the main architect and president of the Chamber of Commerce and Economy of Szatmár, and was also active in the field of journalism, which culminated during the period of his political career.

The character, public-political style, party preference of Dr. Samu Kelemen, as well as the rhetoric and content of his articles and public speeches at the beginning of his political career are studied in the present paper.

An attempt is also made to reconstruct Dr. Samu Kelemen's conception of electoral law, since the issue of electoral reform became a dominant topic of political discourse from the governmental crisis of 1905–1906 onwards.

Források

Levéltári források

ANDJSM Arhivele Naționale Direcția Județeană Satu Mare
216 Primăria Orașului Satu Mare

Sajtóforrások

Heti Szemle, 14. évf. (1905), 2. sz., 3. sz., 4. sz.

Szamos, 37. évf. (1905), 5. sz., 6. sz., 7. sz., 8. sz.

Szatmár és Vidéke, 16. évf. (1899), 25. sz.; 21. évf. (1904), 49. sz.; 22. évf. (1905), 3. sz., 4. sz., 5. sz.

Szatmári Hírlap, 2. évf. (1903), 291. sz.; 25. évf. (1916), 65. sz.

Szatmári Napló, 2. évf. (1905), 5. sz., 11. sz., 12. sz., 15. sz., 16. sz., 18. sz., 19. sz.

Szatmár-Németi, 8. évf. (1904), 47. sz.; 9. évf. (1905), 37. sz., 53. sz., 60. sz.; 10. évf. (1906), 3. sz., 33. sz.

Nyomtatott források

A Szövetkezett Balpárt arcképcsarnoka. Bp., 1905.

Apponyi 1934. Dr Gróf Apponyi Albert emlékiratai 1899–1906. 2. k. Bp., 1934.

Kelemen 1903. Kelemen Samu: Dr. Kelemen Samu védőbeszéde Papp Béla testvérgyilkossági bűnügyében melyet 1901. évi jan. 16-án a szatmári esküdtbíróóság előtt tartott, a kir. Curiához benyújtott semmisségi panasszal. In: Magyar perbeszédék. Vád- és védőbeszédék gyűjteménye. Szerk.: Zöldi Márton. Bp., (1903). 319–348.

Kristóffy 1927. Kristóffy József: Magyarország kálváriája. Az összeomlás útja. Politikai emlékek 1890–1926. Bp., 1927.

Szakirodalom

- Borovszky (szerk.) [1908.] Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Szatmár vármegye/Szatmárnémeti szabad királyi város. Bp., [1908.]
- Gyurgyák 2001. Gyurgyák János: A zsidókérdés Magyarországon. Bp., 2001.
- Kepecs (szerk.) 1993. Kepecs József (szerk.): A zsidó népesség száma településként. 1840–1941. Bp., 1993.
- Nagy 2017. Nagy Zsófia Katalin: „Kétes elmeállapotok a törvényszék előtt.” A korlátolt beszámíthatóság szakmai vitája a századfordulón. In: Sic Itur Ad Astra (2017) 66. sz. 277–308.
- Püski 2016. Püski Levente: A Horthy-korszak szürke eminenciása. Károlyi Gyula (1871–1947). Pécs-Bp., 2016.
- Szendrei 2012. Szendrei Ákos: Justh Gyula politikai pályája. A függetlenségi politizálás lehetőségei a 19–20. század fordulóján. Debrecen, 2012.
- Zeke 1990. Zeke Gyula: Statisztikai mellékletek. In: Hét évtized a hazai zsidóság életében. 1. k. Szerk.: Lendvai L. Ferenc – Horváth Pál – Sohár Anikó. Bp., (1990). 185–190.
- Zsoldos 2010. Zsoldos Ildikó: Parlamentarizmus Európában a hosszú XIX. század második felében. In: Mesterfüzet I. Szerk.: Minya Károly. Nyíregyháza, (2010). 47–59.
- Zsoldos 2018. Zsoldos Ildikó: Hatalmi törekvések és politikai platformok Szatmárban az 1905–1906-os kormányzati krízis idején. (Erdélyi Tudományos Füzetek 288.) Kolozsvár, 2018.
- Zsoldos 2019. Zsoldos Ildikó: A Károlyiak szerepvállalásai az 1905–1906-os kormányzati krízis idején. In: Századok, 153. (2019) 1. sz. 123–150.